

توان‌سنجی توسعه اکوتوریسم شهرستان تالش با استفاده از روش SWOT

حسین پناهی^{۱*} بهرام زینلی^۲ داریوش شاهی^۳

۱- دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه تبریز

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم دانشگاه تبریز

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

چکیده

شهرستان تالش از لحاظ جاذبه‌های اکوتوریستی، چشم‌اندازهای طبیعی بسیاری را در خود جای داده است که مهم‌ترین آن‌ها سواحل دریاچه خزر، جنگل‌های هیرکانی یا خزری و کوه‌های تالش می‌باشند. در حال حاضر بخش عظیمی از این چشم‌اندازها به دلیل مدیریت و بهره‌برداری نادرست به علت عدم توجه به اصول و قوانین آمایش سرزمین در حال نابودی هستند. از آن جایی که اولین قدم برای برنامه‌ریزی اقتصادی شناسایی منابع، امکانات و محدودیت‌ها است، لذا هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مؤثر بر رشد اکوتوریسم شهرستان تالش و هدف فرعی آن شناسایی مسیرهای طبیعت‌گردی این شهرستان می‌باشد. پژوهش حاضر بر پایه روش توصیفی - تحلیلی است که داده‌های مورد نیاز آن به دو روش کتابخانه‌ای و پیمایشی جمع‌آوری شده است. نتایج پژوهش نشان داد؛ مطابق با الگوی تحلیلی سوات^۱ استراتژی‌های رشد اکوتوریسم شهرستان تالش از نوع استراتژی‌های بازنگری و تدافعی بوده و مسیرهای طبیعت‌گردی این شهرستان شامل پنج مسیر (۱- روستاها و مناطق ییلاقی هشتپر ۲- اسالم ۳- سواحل ۴- حویق ۵- لیسار) است.

واژه‌های کلیدی: اکوتوریسم، رشد، پتانسیل‌ها، محدودیت‌ها

*نویسنده رابط: panahi@tabrizu.ac.ir

^۱.SWOT

مقدمه

امروزه دو پدیده گردشگری و اکوتوریسم از پتانسیل بالایی برای درآمدزایی، اشتغال‌زایی، ارزآوری و حفظ محیط زیست برخوردارند. لذا بسیاری از کشورها به منظور جلب و جذب گردشگر سرمایه‌گذاری زیادی را به این دو بخش اختصاص می‌دهند (جهانیان و زندی، ۱۳۸۹). در بین انواع مختلف گردشگری، اکوتوریسم و گردشگرانی که به منظور بازدید از مناظر طبیعی به منطقه‌ای مسافرت می‌کنند، آماده‌سازی مکان‌ها با کمترین سرمایه‌گذاری نسبت به سایر انواع گردشگری میسر می‌گردد. امروزه کشورهای ایالات متحده و کانادا در قاره آمریکا، اتریش، آلمان، سوئد، فنلاند، انگلستان و ایتالیا در قاره اروپا، نپال، هند، پاکستان و چین در قاره آسیا، کنیا، آفریقای جنوبی و الجزایر در قاره آفریقا عملکرد موفقیت‌آمیزی در اکوتوریسم داشته‌اند. اما کشور ایران علی‌رغم دارا بودن منابع سرشار به دلایل مختلف هنوز در رده کشورهای توسعه نیافته می‌باشد و در زمینه گردشگری نیز هنوز نتوانسته به جایگاه اصلی خود دست یابد. براساس گزارش سازمان جهانی گردشگری، ایران رتبه دهم جاذبه‌های باستانی و رتبه پنجم جاذبه‌های طبیعی را داراست (پورزندی و طباطبائی، ۱۳۸۹). ولی در عمل گردشگری آن توسعه نیافته است (دهستانی، ۱۳۸۳). تاکنون درباره اکوتوریسم و ارزیابی قابلیت‌های اکوتوریستی مناطق مختلف دنیا، تحقیقات بسیاری توسط محققان خارجی چون؛ بوید و همکاران (۱۹۹۵)^۱، فاگنس (۱۹۹۷)^۲، کومار (۲۰۰۹)^۳، دریسکُل و همکاران (۲۰۱۱)^۴ و بوکینا (۲۰۱۲) انجام شده است. محققان ایرانی چون؛ زاهدی (۱۳۸۲)، ناظری (۱۳۸۷)، نجفی کانی و همکاران (۱۳۸۸)، پورزندی و طباطبائی (۱۳۸۹)، جهانیان و زندی (۱۳۸۹)، رحمانی و همکاران (۱۳۸۹)، نوری و همکاران (۱۳۹۱) درباره اکوتوریسم و ارزیابی قابلیت‌های اکوتوریستی مناطق مختلف کشور ایران کار و تحقیق کرده‌اند. در هر حال؛ اولین گام برای به حرکت درآوردن چرخ اقتصادی اکوتوریسم شناسایی و معرفی قابلیت‌ها و توانمندی‌های بالقوه موجود در یک منطقه است (میراج، ۱۳۸۶). بنابراین سؤالات اصلی تحقیق این گونه طرح می‌شوند: نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مؤثر بر رشد اکوتوریسم شهرستان تالش کدام عوامل هستند؟ مسیرهای اصلی طبیعت‌گردی شهرستان تالش کدام مناطق می‌باشند؟

¹ Boyd et al (1995)

² Fagence (1997)

³ Kumar (2009)

⁴ Driscoll et al (2011)

مبانی نظری تحقیق

اکوتوریسم^۱

واژه اکوتوریسم اختصار اصطلاح گردشگری زیست محیطی^۲ به معنای طبیعت‌گردی است (ناظری، ۱۳۸۷). که فعالیت‌های فراغتی انسان را عمدتاً در طبیعت امکان‌پذیر می‌سازد و مبتنی بر مسافرت‌های هدفمند توأم با برداشت‌های فرهنگی، معنوی، دیدار از جاذبه‌های طبیعی، مطالعه، بهره‌گیری و لذت‌جویی از پدیده‌های متنوع طبیعت است (جهانیان و زندی، ۱۳۸۹). بر این اساس اکثر محوطه‌های جهانگردی اعم از جنگل‌های طبیعی، پارک‌های ملی و حیات وحش، رودخانه‌ها و طبیعت پیرامون آنها، کوهستان‌ها و آبشارها، چشمه‌های آبگرم، چشمه‌های طبیعی، ییلاق‌ها و مناطق ویژه شکار و صید ماهی، دریاها و دریاچه‌ها، سواحل و کرانه‌های پیرامون آنها، زیستگاه‌های طبیعی پرندگان مهاجر و بومی، غارهای طبیعی و طبیعت بکر درونشان از گستره اکوتوریسم به شمار می‌آیند (نجفی کانی و همکاران، ۱۳۸۸). این مفهوم برای اولین بار در سال ۱۹۸۸ توسط هکتور سبالوس و لاسکوریان در مکزیک مطرح شد (اکبری و بمانیان، ۱۳۸۷). اکوتوریسم در سطح بین‌المللی به‌عنوان مفهومی مطرح است که ریشه در حفاظت از منابع طبیعی و آرمانهای توسعه پایدار دارد چرا که در نفس خود شامل حفاظت از محیط زیست، جوامع محلی و مزایای اقتصادی است^۳. اکوتوریسم شامل فعالیت‌های متنوعی چون دامنه‌نوردی، طبیعت‌درمانی، کوهنوردی و غارگردی، ورزش‌های آبی و ساحل‌گردی، بیابانگردی، ورزش‌های زمستانی، شکار و صید و مردم‌شناسی است (ماهنامه تخصصی بازاریابی، ۱۳۷۸). براساس برآورد سازمان جهانی گردشگری، انتظار می‌رود تا یک دهه دیگر شمار طبیعت‌گردان که اکنون ۷ درصد کل مسافران جهان را تشکیل می‌دهند، به بیش از ۲۰ درصد برسد (جهانیان و زندی، ۱۳۸۹).

روش تحقیق

با توجه به موضوع، اهداف و سؤالات تحقیق، روش انجام پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی است. در عین حال این تحقیق به لحاظ هدف جزو تحقیقات کاربردی است. جمع‌آوری بخشی از داده‌های پژوهش به روش کتابخانه‌ای (استفاده از کتب، مقالات علمی و پژوهشی، نشریه‌های تخصصی گردشگری و سایتها) در زمینه مبانی نظری اکوتوریسم و شهرستان تالش و بخش دیگر داده‌ها به روش پیمایشی از طریق مشاهده و توزیع ۱۱۰ تعداد پرسشنامه برای کارشناسان و متخصصان گردشگری، شهرداری، منابع طبیعی، عمران و شهرسازی، بهداشت و محیط، علوم اقتصاد و اجتماعی و مردم‌بومی درباره نقاط قوت و ضعف،

¹. Ecotourism

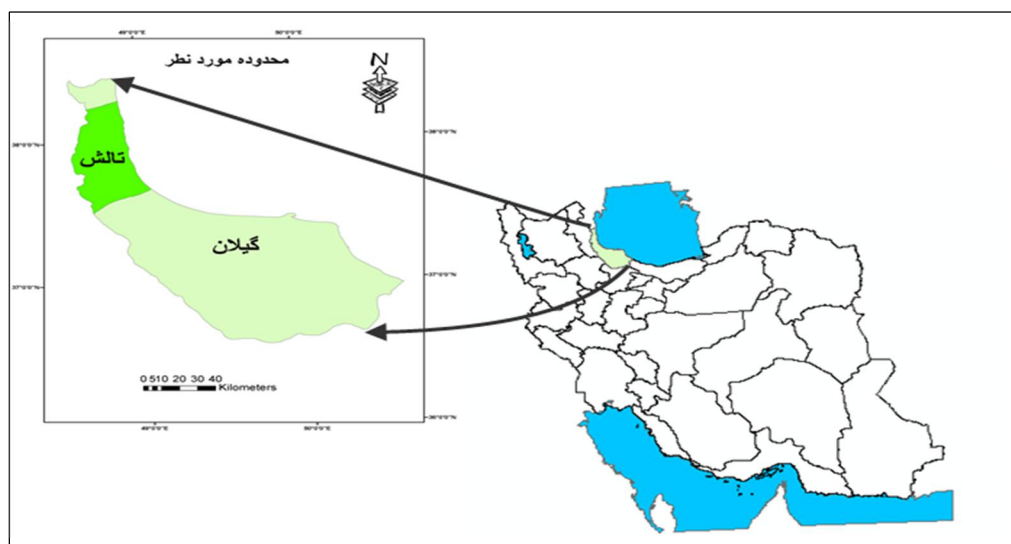
². Ecological Tourism

³. www.aleevee8.com/on/Aug/10/2012/understanding-eco-tourism.

فرصت‌ها و تهدیدهای اکوتوریسم و مسیرهای طبیعت‌گردی است. جهت آماده نمودن معیار سنجش و درجه بندی هریک از عوامل درونی و بیرونی (نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) و مسیرهای طبیعت‌گردی، پاسخ دهندگان می‌بایست یکی از مقادیر خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم را برای موارد تعیین شده، نسبت دهند. در پایان تجزیه و تحلیل عوامل درونی و بیرونی و تعیین وضعیت استراتژی‌های رشد اکوتوریسم با الگوی تحلیلی سوات انجام شد.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان تالش در عرض $۳۸^{\circ} ۱۶'$ - $۳۷^{\circ} ۳۳'$ شمالی و در طول $۴۹^{\circ} ۰۳'$ - $۴۸^{\circ} ۳۲'$ شرقی قرار دارد. این شهرستان از شمال به آستارا، از جنوب به بندرانزلی، از شرق به دریای خزر و از غرب به استان اردبیل محدود است. شهرستان تالش با وسعت ۲۱۶۰ کیلومتر مربع بعد از شهرستان رودبار دومین شهرستان استان گیلان از لحاظ وسعت است. این شهرستان دارای ۴ بخش مرکزی، کرگانرود، اسالم و حویق است که مشتمل بر پنج شهر (هشتپر، اسالم، لیسار، حویق و چوبر)، ۱۰ دهستان، ۲۹۲ آبادی دارای سکنه و ۲ آبادی خالی از سکنه است. براساس سرشماری سال ۱۳۸۵ ۶۴.۲ درصد مردم این شهرستان شهرنشین و ۳۵.۸ درصد روستائین و چادرنشین بوده‌اند (سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۸۸). شهرستان تالش به سه منطقه (۱- ساحلی و جلگه‌ای ۲- جنگلی ۳- کوهستانی) تقسیم می‌شود (توحیدی، ۱۳۷۵).

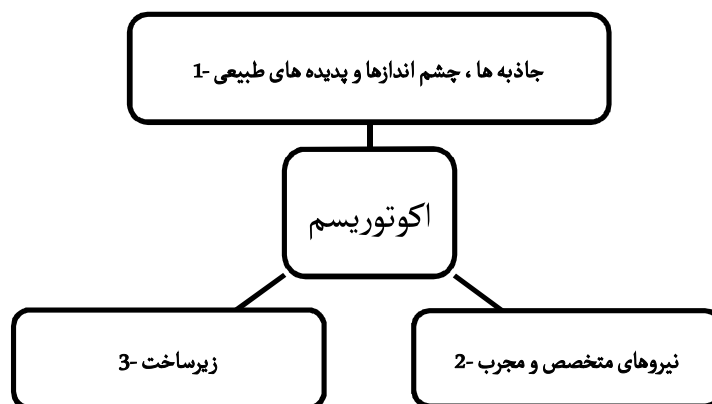
شکل (۱) - محدوده مورد مطالعه

۱- یافته‌های پژوهش

۱-۱- پیش‌نیازهای رشد اکوتوریسم

رشد اکوتوریسم یک منطقه نیاز به سه رکن اساسی دارد که می‌توان آن‌ها را مطابق شکل (۲) نمایش

داد.

شکل (۲)- ارکان اکوتوریسم

مبنای اصلی جذب اکوتوریست و رشد اکوتوریسم یک منطقه؛ جاذبه‌ها، چشم‌اندازها و پدیده‌های طبیعی می‌باشد. که شامل دریاها و دریاچه‌ها، جزایر، رودخانه‌ها و طبیعت پیرامون آنها، تالاب‌ها، جنگل‌ها، غارها، کوهها، جاذبه‌های زمین‌شناختی و غیره است.

این رکن شامل مدیران، متخصصان، کارشناسان، دست‌اندرکاران و فعالان بخش اکوتوریسم است. با این رکن امکان مدیریت اکوتوریسم فراهم می‌آید و از آثار و تبعات منفی اکوتوریسم بر محیط زیست و جامعه بومی جلوگیری می‌شود.

این رکن شامل زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری است. مانند سیستم حمل و نقل، هتلها و مراکز خدماتی (با عنوان زیرساخت سخت‌افزاری)، تکنولوژی و فناوری از قبیل اینترنت، رسانه و غیره (با عنوان زیرساخت نرم‌افزاری). زیرساخت‌ها تا حد امکان باید متناسب با شرایط طبیعی و فرهنگی منطقه مورد نظر ایجاد شوند. با زیرساخت‌های مناسب امکان جذب طبیعت‌گردان و جلب رضایتشان فراهم می‌آید.

۱-۲- مسیرهای طبیعت‌گردی

مسیرهای طبیعت‌گردی شهرستان تالش بر حسب اولویت و ارزش ضریب نهایی محاسبه شده از

طریق طیف لیکرت بر اساس اطلاعات پاسخ دهندگان به ترتیب زیر است :

مسیر روستاها و مناطق ییلاقی هشتپیر (شهر مرکزی تالش)؛ شامل روستاهای آق اولر، سوباتان،

مریان، کیشون بن (پایین کوه)، تول، قلّه تیلار، دریاچه سراگاه (گاو سرخ)، رودخانه کرگانرود، منطقه

حفاظتی و گردشگری سیادران، کاخ ییلاقی سردار امجد، حمام قدیمی مریان، مسجد عباسیه آق اولر و گورستان باستانی آق اولر است. این مسیر با ضریب نهایی ۰.۱۱۶ مهمترین محور طبیعت گردی مردم بومی می باشد.

مسیر اسالم؛ شامل منطقه حفاظت شده ناو اسالم به وسعت ۴۹۱۹ هکتار، روستاهای ناو و دریابا، پارک جنگلی گیسوم، جاده کوهستانی اسالم به خلخال، مناطق ییلاقی چون ورگه دره (دره گرگ)، کرمون، الماس و جلگه ناو رود است.

مسیر سواحل؛ شامل ساحل جنگلی گیسوم، ساحل قروق، منطقه ساحلی تی تی باران، دهستان ساحلی جوکندان، سواحل تکی، میانکوه و حیان است.

مسیر حویق؛ شامل آبشار زمرد حویق، شهر چوبر و مناطق ییلاقی آن است.

مسیر لیسار؛ شامل قلعه صلصال لیسار، منطقه حفاظت شده لیسار، ساحل لیسار، خطبه سرا و مناطق ییلاقی آن است. این مسیر با ضریب نهایی ۰.۰۲۴ کم اهمیت ترین محور طبیعت گردی مردم بومی می باشد.

جدول (۱) - مسیرهای طبیعت گردی شهرستان تالش

ضریب نهایی	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	مسیرهای طبیعت گردی
۰.۱۱۶	۰.۰۲۹	۳۹۶	مسیر اول
۰.۱۱۲	۰.۰۲۸	۳۸۹	مسیر دوم
۰.۰۷۲	۰.۰۱۸	۲۵۳	مسیر سوم
۰.۰۲۶	۰.۰۱۳	۱۸۱	مسیر چهارم
۰.۰۲۴	۰.۰۱۲	۱۷۰	مسیر پنجم

منبع (مطالعات میدانی و محاسبات نگارندگان)

۱-۳- الگوی تحلیلی سوات (شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها)

۱-۳-۱- بررسی عوامل درونی (نقاط قوت و ضعف)

نقاط قوت^۱

در ماتریس‌ها رتبه ۱ بیانگر اهمیت پایین، رتبه ۲ بیانگر اهمیت نسبتاً بالا، رتبه ۳ بیانگر اهمیت بالا و رتبه ۴ بیانگر اهمیت خیلی بالا برای یک عامل یا پدیده است. در جدول (۲) نزدیک بودن مجموع ضرایب نهایی به ۴ بیانگر قوی بودن و نزدیک بودن به ۱ بیانگر ضعیف بودن تأثیرگذاری نقاط قوت در رشد اکوتوریسم شهرستان تالش است.

¹. Strengths

جدول (۲) - ماتریس بررسی نقاط قوت

ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	نقاط قوت
۰.۶۱۶	۴	۰.۱۵۴	۵۴۳	۱- وجود چشم‌اندازهای طبیعی متنوع چون سواحل دریاچه خزر، جنگلها، مراتع، کوهستانها، رودخانه‌ها، تالابها و آبشارها
۰.۵۶۴	۴	۰.۱۴۱	۵۰۰	۲- مناطق ییلاقی زیبا و آرام چون ییلاق آق اولر، سوباتان، لوراهونی، ییلاقات ریک، اسالم، خطبه سرا و غیره
۰.۳۶	۳	۰.۱۲۰	۴۲۵	۳- شرایط مساعد آب و هوایی فصول بهار و تابستان
۰.۳۴۵	۳	۰.۱۱۵	۴۰۷	۴- وجود شالیزارهای برنج و باغ‌های کیوی
۰.۵۶۴	۴	۰.۱۴۱	۵۰۰	۵- فاصله کوتاه بین دریا، جنگل و کوهستان
۰.۲۱۴	۲	۰.۱۰۷	۳۷۵	۶- وجود عشایر و ایلات دامدار و رمه دار (بیشتر به شکل گاوچران)
۰.۱۹۶	۲	۰.۰۹۸	۳۴۶	۷- وجود بازارهای هفتگی و فصلی سنتی
۰.۳۷۲	۳	۰.۱۲۴	۴۳۹	۸- فرهنگ و دانش سنتی مردم بومی به ویژه در زمینه صنایع دستی و جمع‌آوری گیاهان خودرویی و دارویی
۳.۲			۳۵۳۵	جمع

منبع (مطالعات میدانی و محاسبات نگارندگان)

نقاط ضعف^۱

در جدول (۳) نزدیک بودن مجموع ضرایب نهایی به ۴ بیانگر قوی بودن و نزدیک بودن به ۱ بیانگر ضعیف بودن تأثیرگذاری نقاط ضعف بر بازدارندگی رشد اکوتوریسم شهرستان تالش است.

جدول (۳) - ماتریس بررسی نقاط ضعف

ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	نقاط ضعف
۰.۳۸۸	۴	۰.۰۹۷۰۶۶	۴۹۳	۱- کمبود اماکن اقامتی و خدماتی برای گردشگران
۰.۲۸۵	۳	۰.۰۹۵۰۹۷	۴۸۳	۲- عدم وجود یک ترمینال یا پایانه مسافربری کارآمد برای جابه‌جایی مسافران در شهر مرکزی شهرستان (هشتپر)

^۱.Weaknesses

۰.۳۸۹	۴	۰.۰۹۷۲۶۳	۴۹۴	۳- کمبود پارک‌های جنگلی علی‌رغم پتانسیل بالای شهرستان در این زمینه
۰.۳۹۵	۴	۰.۰۹۸۸۳۸	۵۰۲	۴- کمبود پارک‌های ساحلی و مناطق حفاظت شده برای شنا و تفریح‌های آبی علی‌رغم پتانسیل بالای شهرستان در این زمینه
۰.۴۰۱	۴	۰.۱۰۰۴۱۳	۵۱۰	۵- شرایط نامناسب راه‌های ارتباطی، به ویژه راه‌های منتهی به چشم‌اندازهای بیلاقی، روستایی و کوهستانی
۰.۳۵۹	۴	۰.۰۸۹۹۷۸	۴۵۷	۶- تبلیغات ناکافی جهت شناساندن ارزش‌های طبیعی و فرهنگی منطقه
۰.۳۹۲	۴	۰.۰۹۸۰۵۱	۴۹۸	۷- کمبود نیروهای متخصص و مجرب در بخش گردشگری شهرستان
۰.۳۸۳	۴	۰.۰۹۵۸۸۶	۴۸۷	۸- ضعف مشارکت جامعه بومی در احیای ارزش‌های طبیعی و ضعف فرهنگی آن در ارتباط و برخورد صحیح با گردشگران
۰.۳۸۹	۴	۰.۰۹۷۴۶	۴۹۵	۹- اتخاذ روش‌های توسعه ناپایدار و فقدان طرح‌های مدیریتی و حفاظتی جهت مدیریت و حفاظت از منابع طبیعی شهرستان (چون ایجاد زباله‌دانی در ساحل تفریحی قروق و کارخانه قیر در وسط جنگل‌های ریک و غیره)
۰.۱۲۹	۲	۰.۰۶۴۹۷۴	۳۳۰	۱۰- شرایط نامساعد آب و هوایی فصول پاییز و زمستان
۰.۱۹۴	۳	۰.۰۶۴۹۷۴	۳۳۰	۱۱- بروز حوادث طبیعی چون سیل، ریزش، لغزش و غیره
۳.۷			۵۰۷۹	جمع

منبع (مطالعات میدانی و محاسبات نگارندگان)

۱-۳-۲- بررسی عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) فرصت‌ها^۱

در جدول (۴) نزدیک بودن مجموع ضرایب نهایی به ۴ بیانگر قوی بودن و نزدیک بودن به ۱ بیانگر ضعیف بودن تأثیرگذاری فرصت‌ها در رشد اکوتوریسم شهرستان تالش است.

¹. Opportunities

جدول (۴) - ماتریس بررسی فرصت‌ها

ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	فرصت‌ها
۰.۳۷۸	۳	۰.۱۲۶۲۵۱	۴۹۲	۱- سیاست‌های دولتی مبنی بر توسعه بخش گردشگری کشور
۰.۵۱۴	۴	۰.۱۲۸۵۶	۵۰۱	۲- عزم قوی مسئولان کشوری برای توسعه راههای ارتباطی
۰.۵۱۴	۴	۰.۱۲۸۵۶	۵۰۱	۳- قرار گیری شهرستان تالش در مسیر ترانزیتی کشور
۰.۳۳۱	۳	۰.۱۱۰۵۹۸	۴۳۱	۴- نزدیکی به مرکز استان
۰.۵۲۷	۴	۰.۱۳۱۸۹۶	۵۱۴	۵- نزدیکی و مجاورت با دو شهر استراتژیک شمال کشور (بندر انزلی و آستارا)
۰.۳۷۲	۳	۰.۱۲۴۱۹۸	۴۸۴	۶- تصویب و اجرای استراتژی اطلاع رسانی و تبلیغاتی با تأکید روی ارزش‌های طبیعی محلی، منطقه‌ای و ملی
۰.۳۶۳	۳	۰.۱۲۱۱۲	۴۷۲	۷- تصویب و اجرای برنامه‌هایی جهت توسعه توانایی مدیریتی مدیران و کارکنان بخش گردشگری کشور
۰.۵۱۵	۴	۰.۱۲۸۸۱۷	۵۰۲	۸- تصویب و اجرای طرح‌های حفاظتی از منابع طبیعی کشور اعم از دریا، جنگل، کوهستان، مرتع، بیابان و غیره
۳.۵			۳۸۹۷	جمع

منبع (مطالعات میدانی و محاسبات نگارندگان)

تهدیدها^۱

در جدول (۵) نزدیک بودن مجموع ضرایب نهایی به ۴ بیانگر قوی بودن و نزدیک بودن به ۱ بیانگر

ضعیف بودن تأثیرگذاری تهدیدها بر بازدارندگی رشد اکوتوریسم شهرستان تالش است.

¹. Threats

جدول (۵) - ماتریس بررسی تهدیدها

ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	تهدیدها
۰.۷۹	۳	۰.۲۶۳۵۳۲	۴۸۲	۱- عدم موفقیت در رفع نارسائی‌ها و کاستی‌های شهرستان از لحاظ توان رقابتی با شهرستان‌های رقیب
۰.۳۷	۲	۰.۱۸۶۴۴۱	۳۴۱	۲- فاصله دور شهرستان از قطب‌های جمعیتی کشور
۱.۰۹	۴	۰.۲۷۳۳۷۳	۵۰۰	۳- عدم حمایت دستگاه‌های دولتی و استانی از توسعه بخش گردشگری طبیعی شهرستان
۱.۱	۴	۰.۲۷۶۶۵۴	۵۰۶	۴- کم توجهی مسئولان دولتی در امر برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری جهت رشد اکوتوریسم در مقیاس محلی، منطقه‌ای و ملی
۳.۳			۱۸۲۹	جمع

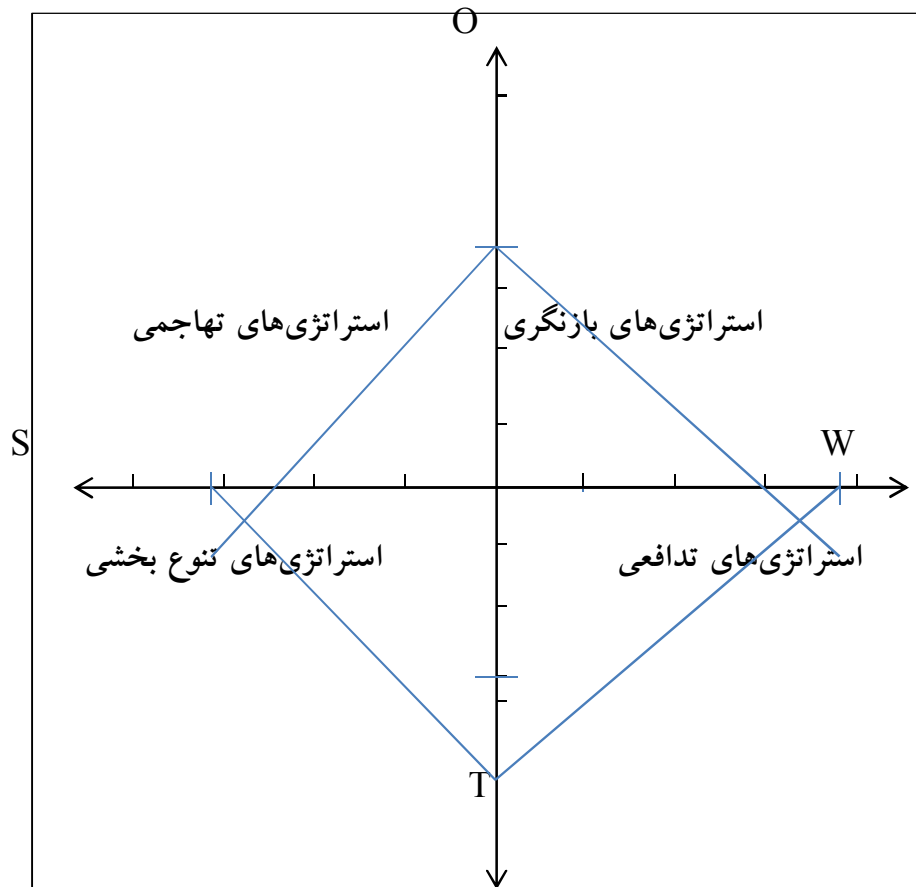
منبع (مطالعات میدانی و محاسبات نگارندگان)

۱-۳-۳- ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک سوات

ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک تعیین کننده وضعیت استراتژی‌های منطقه مورد مطالعه است. جهت ترسیم این ماتریس از مجموع ضرایب نهایی هر بخش سوات (جدول ۶) و محوری که شبیه دستگاه مختصات است، استفاده می‌شود. تمایل شکل به هر سمت بیانگر وضعیت استراتژی‌های آن منطقه است. مطابق ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک سوات شهرستان تالش (شکل ۴) استراتژی‌های رشد اکوتوریسم این شهرستان از نوع استراتژی‌های بازنگری و استراتژی‌های تدافعی می‌باشند.

جدول (۶) - مجموع ضرایب نهایی

تهدیدها	فرصت‌ها	نقاط ضعف	نقاط قوت
۳.۳	۳.۵	۳.۷	۳.۲

شکل (۴) - ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک

۱-۳-۴ - ارائه استراتژی‌ها در راستای رشد اکوتوریسم شهرستان تالش مطابق با الگوی تحلیلی سوات

* استراتژی‌های بازنگری - راهبردهای اصلی^۱

استراتژی‌های بازنگری بر نقاط ضعف درونی و بهره‌برداری از فرصت‌های بیرونی تأکید دارند، بنابراین موارد زیر برای از بین بردن ضعف‌ها و بهره‌برداری از فرصت‌ها در راستای رشد اکوتوریسم شهرستان تالش پیشنهاد می‌گردد:

بازنگری قوانین زیست محیطی جهت جلوگیری از تکرار تجربه‌هایی چون احداث زباله‌دانی در ساحل قروق یا احداث کارخانه قیر در جنگل‌های طبیعی شهرستان و غیره.

^۱. Weaknesses & Opportunities (W-O)

بازنگری جهت بهره‌گیری از بخش خصوصی و مشارکت مردمی در راستای توسعه و تجهیز امکانات خدماتی، بهداشتی و اقامتی در ناحیه مورد مطالعه در راستای جذب گردشگر (نجفی کانی و همکاران، ۱۳۸۸).

بازنگری در خصوص نحوه توزیع امکانات، خدمات و تسهیلات توریستی و اولویت دهی تخصیص مجدد این امکانات به ناحیه مورد مطالعه (رحمانی و همکاران، ۱۳۸۹).

توسعه و تجهیز سیستم حمل و نقل درون شهری شهرستان و جاده‌های مواصلاتی مناطق ییلاقی و کوهستانی با بهره‌گیری از عزم قوی مسئولان کشوری برای توسعه راههای ارتباطی.

استخدام نیروهای متخصص و آموزش دیده در سازمان‌های ذیربط و فراهم کردن امکان شرکت نیروهای فعلی در کنفرانس‌ها و کارگاههای آموزشی مرتبط با مدیریت گردشگری و اکوتوریسم در داخل و خارج از ایران در راستای توسعه توان مدیریتی این نیروها.

* استراتژی‌های تدافعی - راهبردهای اصلی^۱

استراتژی‌های تدافعی بر نقاط ضعف درونی و پرهیز از تهدیدهای بیرونی تأکید دارند، بنابراین موارد زیر برای از بین بردن ضعف‌ها و پرهیز از تهدیدها در راستای رشد اکوتوریسم شهرستان تالش پیشنهاد می‌گردد:

آموزش و فرهنگ سازی و اجرای برنامه‌های آموزشی برای جامعه بومی توسط سازمان‌های ذیربط از طریق همکاری با صدا و سیما با تأکید بر آموزش‌های زیست محیطی و اجتماعی در راستای جلوگیری از بزهکاری، تخلفات اجتماعی و زیست محیطی و تعارض بین مردم و گردشگران.

آموزش مدیریت بحران به نیروهای بومی، توسعه و تجهیز بندهای آبی موجود در شهرستان در راستای افزایش ایمنی با توجه به آسیب پذیری طبیعی منطقه و احتمال بالای وقوع حوادث غیرمترقبه و پیش بینی نشده مثل سیل، ریزش، لغزش و غیره.

توسعه فعالیت‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی شهرستان و خصوصیات فرهنگی آن با هدف جلب حمایت و توجه بخش خصوصی و مسئولان دولتی جهت سرمایه‌گذاری در بخش اکوتوریسم شهرستان تالش از طریق برگزاری سمینارها و کنفرانس‌ها.

ایجاد مناطق حفاظت شده و تخصیص اعتبار جهت حفاظت از طبیعت (زاهدی، ۱۳۸۲).

استراتژی‌های نوع^۲

استراتژی‌های نوع بر نقاط قوت درونی و پرهیز از تهدیدهای بیرونی تأکید دارند، بنابراین استراتژی‌های زیر در راستای رشد اکوتوریسم شهرستان تالش پیشنهاد می‌گردد:

1. Weaknesses & Threats (W-T)

2. Strengths & Threats (S-T)

برنامه‌ریزی و ساماندهی توریسم کشاورزی جهت جلوگیری از تغییر کاربری اراضی کشاورزی (شالیزارها و باغ‌های کیوی).

برنامه‌ریزی و ساماندهی توریسم کوچ (توریسم عشایر) در راستای ایجاد درآمد و اشتغال برای جوانان عشایر و جلوگیری از مهاجرت و اشتغال کاذب آنها در شهرها.

برنامه‌ریزی و ساماندهی تورهای مختص این شهرستان چون تورهای دریاگردی، اکتشافی، کوهنوردی، دامنه نوردی و غیره.

تنوع بخشی به امکانات تفریحی چون احداث پارک‌های ساحلی و جنگلی یا احداث تله کابین با توجه به پتانسیل بالای شهرستان در این موارد (دریا- جنگل- کوهستان) در راستای افزایش توان رقابتی شهرستان با نواحی رقیب.

تنوع بخشی به فعالیت‌های تبلیغاتی جهت معرفی جاذبه‌های طبیعی شهرستان و خصوصیات فرهنگی آن از طریق تبلیغات در اینترنت، صدا و سیما و مطبوعات در راستای جذب طبیعت‌گردان.

بهره‌گیری از جاذبه‌های طبیعی و اکوتوریستی شهرستان تالش با تأکید بر سواحل دریاچه خزر، جنگل‌های هیرکانی یا خزری، کوه‌های تالش و شرایط مساعد آب و هوایی فصول بهار و تابستان به منظور جذب طبیعت‌گردان از قطب‌های جمعیتی کشور.

استراتژی‌های رقابتی یا تهاجمی^۱

استراتژی‌های رقابتی بر نقاط قوت درونی و بهره‌برداری از فرصت‌های بیرونی تأکید دارند، بنابراین استراتژی‌های زیر در راستای رشد اکوتوریسم شهرستان تالش پیشنهاد می‌گردد:

اعمال هماهنگی بین ادارات، نهادها و سازمان‌های ذیربط به منظور یکپارچه سازی عملکردهای اکوتوریسم از طریق برگزاری نشست‌ها، به‌کارگیری تدابیر مدیریتی هماهنگ کننده و ایجاد کمیته‌ای مشترک با حضور سازمان‌های دولتی، خصوصی، مردم و دست‌اندرکاران مرتبط با اکوتوریسم.

بهره‌گیری بهینه و هدفمند از انگیزه مسافرت طبقات شهرنشین مراکز شهری پرجمعیت استان (رشت و بندرانزلی) در جهت بهره‌برداری از مناطق ییلاقی زیبا و آرام شهرستان به منظور ایجاد درآمد و اشتغال برای ساکنین بومی این نواحی.

ایجاد زمینه‌های مناسب جهت افزایش مدت حضور مسافران عبوری (به سمت بندرانزلی و آستارا) در محدوده مورد مطالعه.

نظارت و کنترل هزینه‌های اقامتی مثل‌ها (هتل کنار جاده‌ای)، قیمت و کیفیت مواد غذایی در رستوران‌ها با هدف ایجاد انگیزه در مسافران ترانزیتی.

¹. Strengths & Opportunities (S-O)

نتیجه گیری

از الزامات توسعه پایدار در هر منطقه آن است که منابع طبیعی به عنوان میراث جمعی بشریت به گونه‌ای حفاظت شوند که علاوه بر پاسخ‌گویی نیازهای نسل حاضر، ظرفیت برآورده کردن نیازهای نسل‌های آینده را نیز داشته باشند. با توجه به این مورد اکوتوریسم که در نفس خود شامل حفاظت از محیط زیست، جوامع محلی و مزایای اقتصادی است می‌تواند صنعت جایگزین برای توسعه پایدار شهرستان تالش به دلیل وجود زیرساخت‌های طبیعی با ارزش در این منطقه چون سواحل دریاچه خزر، جنگل‌های هیرکانی یا خزری، کوه‌های تالش، رودخانه‌ها، دریاچه‌ها، چشمه‌های طبیعی، آبشارها، مانداب‌ها و تالاب‌های ساحلی، مناطق بیلاقی و روستایی، شالیزارها و باغ‌های کیوی و غیره باشد. با این وجود آنچه این منطقه از آن رنج می‌برد مدیریت و بهره‌برداری کاملاً ناصحیح آن؛ از قبیل شرایط نامناسب راه‌های ارتباطی، احداث زباله‌دانی در سواحل، احداث کارخانه قیر در وسط جنگل‌های ریک، بهره‌برداری بسیار بی‌مسئولانه از منابع رودخانه‌ای و جنگلی به وسیله شرکت‌های خصوصی و دولتی، ضعف فرهنگی جامعه بومی و کمبود اماکن اقامتی، خدماتی و تفریحی برای گردشگران و غیره است.

بررسی الگوی تحلیلی سوات نشان می‌دهد؛ در بین عوامل مؤثر بر رشد اکوتوریسم شهرستان تالش ۸ عامل به عنوان نقاط قوت، ۱۱ عامل به عنوان نقاط ضعف، ۸ عامل به عنوان فرصت و ۴ عامل به عنوان تهدید است که نتایج کمی آنها بیانگر برتری نقاط ضعف با مجموع ارزش ۳.۷ در مقایسه با نقاط قوت (۳.۲)، فرصت‌ها (۳.۵) و تهدیدها (۳.۳) است.

نتایج کمی هریک از مؤلفه‌های عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر رشد اکوتوریسم شهرستان تالش نشان می‌دهد؛ در بین مؤلفه‌های شناخته شده نقاط قوت، وجود چشم‌اندازهای طبیعی متنوع چون سواحل دریاچه خزر، جنگل‌های هیرکانی یا خزری، کوه‌های تالش و غیره با ضریب نهایی ۰.۶۱۶ به عنوان مهمترین نقطه قوت و مؤلفه بازارهای هفتگی و فصلی با ضریب نهایی ۰.۱۹۶ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین نقطه قوت و در بین مؤلفه‌های نقاط ضعف، شرایط نامناسب راه‌های ارتباطی و مواصلاتی به مناطق بیلاقی و کوهستانی با ضریب نهایی ۰.۴۰۱ به عنوان مهمترین نقطه ضعف و شرایط نامساعد آب و هوایی فصول پاییز و زمستان با ضریب نهایی ۰.۱۲۹ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین نقطه ضعف است. در بین فرصت‌های بیرونی، نزدیکی و مجاورت با شهرهای بندرانزلی و آستارا با ضریب نهایی ۰.۵۲۷ به عنوان مهمترین فرصت و نزدیکی به مرکز استان با ضریب نهایی ۰.۳۳۱ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین فرصت و از بین تهدیدها، کم‌توجهی مسئولان دولتی در امر برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری جهت رشد اکوتوریسم در مقیاس محلی، منطقه‌ای و ملی با ضریب نهایی ۱.۱ به عنوان مهمترین تهدید و فاصله دور شهرستان از قطب‌های جمعیتی کشور با ضریب نهایی ۰.۳۷ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین تهدید می‌باشد.

بررسی ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک سوات نیز نشان می‌دهد؛ راهبردها و استراتژی‌های رشد اکوتوریسم شهرستان تالش از نوع استراتژی‌های بازنگری (رفع نقاط ضعف و بهره‌برداری از فرصت‌های بیرونی) و استراتژی‌های تدافعی (رفع نقاط ضعف و جلوگیری از تهدیدهای برون ناحیه‌ای) می‌باشند. که وجه اشتراک این استراتژی‌ها؛ تأکید بر رفع نقاط ضعف موجود در محدوده مورد مطالعه است.

منابع و مآخذ:

۱. اکبری، سعید و محمدرضا، بمانیان (۱۳۸۷)، اکوتوریسم و نقش آن در توسعه پایدار روستای کندوان، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۱، سال ۱۱، صص: ۱۵۰ تا ۱۳۱.
۲. توحیدی، غفور (۱۳۷۵)، محیط زیست شهرستان تالش، رشت، انتشارات محیط زیست استان گیلان.
۳. جهانیان، منوچهر و ابتهاج، زندی (۱۳۸۹)، بررسی پتانسیل‌های اکوتوریسم مناطق کویری و بیابانی اطراف استان یزد با استفاده از الگوی تحلیل SWOT، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۴، صص: ۷۴ تا ۶۲.
۴. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۰)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، ویرایش ۲، تهران، انتشارات سمت، صص: ۹۹ تا ۶۶.
۵. دهستانی، بهبود (۱۳۸۳)، برنامه‌ریزی کالبدی گردشگری؛ مطالعه موردی شهرستان آستارا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
۶. رحمانی، بیژن، شمس، مجید و حاتمی‌فر، ساناز (۱۳۸۹)، امکان‌سنجی توسعه پایدار گردشگری در شهر ملایر با استفاده از مدل SWOT، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، شماره ۳، سال اول، صص: ۲۵ تا ۱۳.
۷. زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۲)، چالش‌های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم، مجله علوم انسانی، دوره ۷، شماره ۳، صص: ۱۰۳-۸۹.
۸. سالنامه آماری استان گیلان (۱۳۸۸)، رشت، استانداری استان گیلان، فصل اول.
۹. پورزند، حسین محمد و طباطبائی، محسن (۱۳۸۹)، تأثیر اکوتوریسم در توسعه اقتصاد گردشگری شهر تهران، ویرایش اقتصاد گردشگری شهری، شماره ۱، صص: ۱۱ تا ۷.
۱۰. میراج، فرحناز (۱۳۸۶)، اثر جاذبه‌های گردشگری استان سمنان بر پویایی اشتغال، نشریه علوم جغرافیایی، ج ۷، شماره ۱۰، صص: ۵۸ تا ۴۰.
۱۱. ماهنامه تخصصی بازاریابی (۱۳۷۸)، اکوتوریسم در جهان و ایران، تهران، انتشارات کوثر، شماره ۴، صص: ۴۴ تا ۳۷.
۱۲. ناظری، شفیقه (۱۳۸۷)، بررسی ویژگی‌های اکوتوریسم همدان، انتشارات سپهر (سازمان جغرافیایی)، دوره هفدهم، شماره ۶۸، صص: ۵۶ تا ۵۲.
۱۳. نجفی کانی، علی اکبر، نجفی، کبری و مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۸۸)، امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم در مناطق روستایی با مدل تحلیلی SWOT نمونه موردی: شهرستان آمل، نشریه علمی پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران، دوره جدید، شماره ۱۸ و ۱۹، صص: ۱۳۷ تا ۱۲۲.

۱۴. نوری، غلامرضا، تقی زاده، زهرا و شیرانی، زیبا (۱۳۹۱)، نقش ایران در گردشگری درمانی جهان اسلام با تأکید روی طبیعت درمانی، فصلنامه فضای گردشگری، شماره ۳، سال اول، صص : ۱۸ تا ۱۰.

15. Bukenya, J. (2012), Application of GIS in ecotourism development decision: Evidence from the pearl of Africa. National resource economic program, West Virginia university press. pp 1- 22.
16. Fagence, M. (2001), Ecotourism and pacific island countries. The journal of tourism studies, vol.8.No.2.pp 25-38.
17. Kumar, V.(2009), Impact Assessment of Eco-Tourism on visitors and villagers in SATPUDA National Park ,Madhya Pradesh. Journal of tropical forestry. vol 25,pp 62- 67.
18. Driscoll, L., Carter, H., Honey, M., & Durham, W. (2011), The importance of ecotourism as a development and consecutive tool in the Osa peninsula. Stanford University press .pp1- 68.
19. Boyd, S., Butler, R., & Haider, W. (1995), Identifying criteria and establishing parameters for forest based ecotourism in Northern Ontario, Canada, Social Research Scientist, Center for Northern Forest Ecosystem Research, pp 211 – 216.